

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในศาลยุติธรรม*

นรภัทร อิงบุญมีสกุล**

บทนำ

เมื่อใดมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองไว้ ย่อมถือได้ว่ามีข้อพิพาทระหว่างบุคคลเกิดขึ้นแล้ว ดังกรณีการทำละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ซึ่งในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้ยุติลงได้นั้นมีหลายวิธีด้วยกัน ขึ้นอยู่กับการเลือกวิธีระงับข้อพิพาทของคู่กรณี กระบวนการในการระงับข้อพิพาทมีทั้งวิธีการระงับข้อพิพาทเชิงบังคับ (Compulsory Dispute Resolution) คือโดยวิธีการที่ดำเนินคดีฟ้องร้องทางศาล (Litigation) และวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution) เช่น วิธีการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) เป็นต้น หากคู่กรณีเลือกการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการดำเนินคดีฟ้องร้องทางศาล มีศาลซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นกลางทำการชี้ขาดตัดสินระงับข้อพิพาท ซึ่งถือว่าเป็นการระงับข้อพิพาทที่ได้รับความนิยม และมีประสิทธิภาพระบบหนึ่ง แต่กระนั้นก็ตามการระงับข้อพิพาทในระบบนี้ก็ยังมีอาจถือได้ว่าเป็นระบบระงับข้อพิพาทที่ดีที่สุด เนื่องจากกระบวนการพิจารณาตัดสินของศาลแต่ละชั้นตอนต้องดำเนินตามกฎหมายวิธีสบัญญัติอย่างเคร่งครัดและการชี้ขาดต้องอาศัยพยานหลักฐานนำมาต่อสู้หักล้างกัน จึงทำให้ผลของการระงับข้อพิพาทเกิดขึ้นได้ล่าช้า อีกทั้งกระบวนการพิจารณาเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน ผู้เสียหายหรือคู่กรณีไม่อาจที่จะดำเนินคดีได้ด้วยตนเอง จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องดำเนินคดีด้วยการตั้งทนายความเข้ามาให้คำปรึกษาและดำเนินการแทนในบางเรื่องซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่าย และขณะเดียวกันข้อพิพาทที่เป็นสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งนั้น การนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อระงับข้อพิพาทก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการระงับข้อพิพาทโดยการนำคดีสู่ศาล นอกจากเป็นวิธีที่ไม่สะดวก ไม่รวดเร็วเท่าที่ควรแล้ว ยังเป็นผลให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก เช่น ค่าธรรมเนียมศาลและค่าทนายความก่อนที่จะมีคำชี้ขาดตัดสิน ซึ่งหากข้อพิพาทใดที่มีการเรียกร้องจำนวนเงินไม่มาก แม้ว่ากฎหมายเปิดโอกาสสามารถให้ฟ้องได้ด้วยตนเอง ก็ยังคงเกิดอุปสรรคแก่ผู้เสียหายเมื่อเข้าดำเนินการพิจารณาเช่นเดียวกัน แต่หากเลือกใช้วิธีการระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่ง

* เรียบเรียงจากสารนิพนธ์ เรื่อง “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในศาลยุติธรรม” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ปีการศึกษา 2560.

**นักศึกษาลัทธิศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

ไม่ว่าข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจะเนื่องมาจากกรณีตามกฎหมายใดก็ตาม หากมิได้มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน การระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการไกล่เกลี่ยก็สามารถทำได้ทั้งสิ้น โดยคนกลางที่เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” หรือบางครั้งเรียกว่า “ผู้ประนีประนอม” ซึ่งมีหน้าที่ในการเข้าช่วยคู่กรณีที่เกิดพิพาทกันในการหาแนวทางแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้น อันเกิดจากแนวทางร่วมกันซึ่งเป็นที่ยอมรับของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่มีอำนาจในการกำหนดผลลัพธ์ของการเจรจาผลลัพธ์ในการไกล่เกลี่ยย่อมเกิดจากความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อใดก็ได้ และเนื่องจากว่าการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว ปราศจากขั้นตอนที่สลับซับซ้อน คู่กรณีสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตนเองและไม่เสียค่าใช้จ่ายในการยุติข้อพิพาทหรือเสียน้อยกว่าการดำเนินคดีฟ้องร้องต่อศาลเป็นจำนวนมาก

กฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในศาลยุติธรรม

ปัจจุบันการระงับข้อพิพาททางแพ่ง ด้วยวิธีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรมดำเนินการโดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 19 , 20 , 20 ทวิ และการดำเนินการไกล่เกลี่ย อาศัยอำนาจตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 อย่างไรก็ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาดังกล่าวยังไม่เหมาะสมบางประการ ผู้ศึกษาจึงทำการศึกษาเรื่องนี้ โดยกำหนดประเด็นในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติในเรื่องอายุของผู้ประนีประนอม

ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยพ.ศ. 2554 หมวด 7 ทะเบียนผู้ประนีประนอม ส่วนที่ 1 การขึ้นทะเบียน กำหนดไว้ว่าผู้ขอขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอมต้องมีคุณสมบัติในเรื่องอายุ ตามข้อ (1) มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปีบริบูรณ์

ผู้ประนีประนอมหรืออาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าผู้ไกล่เกลี่ย หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้รับผิดชอบราชการศาล เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นคนกลางช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อยุติหรือระงับข้อพิพาทด้วยความตกลงยินยอมของคู่ความเอง โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลาง ช่วยเหลือแนะนำ หาทางออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทให้แก่คู่ความ เพื่อนำไปสู่จุดหมายหรือข้อตกลงอันเป็นที่ยอมรับร่วมกันได้ทั้งสองฝ่าย ดังนั้นผู้ประนีประนอมควรเป็นผู้ที่มีความเหมาะสม โดยพิจารณาเบื้องต้นจากด้านบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ ความน่าเชื่อถือ จิตใจมั่นคงหนักแน่น ความมีเหตุผล การเคารพความเห็นที่แตกต่างของบุคคลอื่น การมีไหวพริบปฏิภาณดี มีความสามารถในการพูดอธิบายแสดงเหตุผลโน้มน้าวใจ มีความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาโดยสันติ การทำหน้าที่ของผู้

ประนีประนอมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคู่ความนั้น จะต้องดำรงตนในความเป็นกลางอย่างยิ่ง เป็นตัวกลางในการสื่อสารให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนร่วมกัน

ผู้ประนีประนอมที่ดีควรเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีวิสัยทัศน์ที่เหมาะสม เป็นผู้ที่คู่ความทั้งสองฝ่ายให้ความเชื่อถือและยอมรับ ไม่มีแนวโน้มที่จะเอนเอียงไปทางฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ต้องรู้ว่าแต่ละฝ่ายมีความขัดแย้งกันอย่างไรและมีอารมณ์อย่างไรในขณะนั้น สามารถวิเคราะห์สถานการณ์และเสนอแนะทางออกให้แก่คู่กรณี อีกทั้งสามารถเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับรูปแบบคดีและลักษณะนิสัยของคู่กรณีซึ่งจะทำให้การไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ผู้ศึกษามีความเห็นว่า ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมนั้น ควรจะต้องมีความน่าเชื่อถือ มีความเป็นผู้นำ มีประสบการณ์ในการทำงานหลายด้านมาหลายสิบปี มีวิสัยทัศน์ที่ดีและมีความพร้อมที่จะอุทิศตนทุ่มเทให้การไกล่เกลี่ยอย่างเต็มที่ ดังนั้นเห็นควรกำหนดอายุของผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอม ควรมีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์ จากเดิมที่กำหนดไว้ว่าอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปีบริบูรณ์

2. การอบรมผู้ประนีประนอมก่อนเข้าทำหน้าที่

ผู้ประนีประนอม หรือผู้ไกล่เกลี่ย มีหน้าที่ไกล่เกลี่ยลดข้อขัดแย้งและหาข้อยุติแห่งการพิพาททางคดีของบุคคลทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ เป็นเสมือนคนกลางในการสื่อสารให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนร่วมกันช่วยให้คู่ความลดความขัดแย้งและตระหนักคิดพิจารณาหาทางออกที่เป็นความต้องการหรือข้อตกลงร่วมกัน ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องรู้เท่าทันสถานการณ์ความขัดแย้ง รู้เหตุของการขัดแย้ง ประเมินสถานการณ์ทางอารมณ์ของทั้งสองฝ่าย ลดแรงปะทะจากการเจรจา คลี่คลายอารมณ์ ทำให้เกิดความสงบและเห็นใจกันเพื่อหาแนวทางการแก้ไขข้อขัดแย้งหรือข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่าย

นอกจากนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีจะต้องมีความเป็นกลางและเป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย มีบุคลิกภาพที่ดี มีทักษะในการเจรจา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ท่าทีสุภาพ ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีทักษะในการสื่อสารที่ดี เช่น การรับฟัง การตั้งคำถามและต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยและมีความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการพิจารณาคดีของศาล

การเข้ามาทำหน้าที่ผู้ประนีประนอม บุคคลที่ต้องการเป็นผู้ประนีประนอมต้องได้รับการคัดเลือกจากผู้มีอำนาจของศาล แต่ละศาล เมื่อได้รับการคัดเลือกแล้ว ในปีแรกต้องมาทำหน้าที่ประนีประนอม (โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน) อย่างน้อย 10 คดี โดยยังไม่ได้ผ่านการอบรมใดๆ จากสำนักงานศาลยุติธรรม หรือในระหว่างที่ปฏิบัติหน้าที่ในปีแรกต้องรอให้สำนักงานศาลยุติธรรมเปิดอบรมผู้ประนีประนอมยอมความ บุคคลนั้นถึงจะได้รับการฝึกอบรม โดยมีระยะเวลาที่เข้ารับการอบรมตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมกำหนดหรือประมาณ 2 สัปดาห์เท่านั้น ดังนั้น เมื่อครบกำหนด

ระยะเวลา 1 ปี ผู้ประนีประนอมจะเข้ามาทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ (ขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอม) จะต้องการผ่านการทำคดีอย่างน้อย 10 คดี และต้องผ่านการอบรมของสำนักงานศาลยุติธรรมหรือบางที่ยังไม่ได้ผ่านการอบรมก็ยังมี แต่ได้รับการอนุมัติให้เข้าทำหน้าที่เป็นผู้ประนีประนอม

เปรียบเทียบการอบรมตำแหน่งของผู้พิพากษา เมื่อบุคคลใดผ่านการคัดเลือกและมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ผู้ที่ผ่านการคัดเลือกจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา และต้องเข้ารับการศึกษอบรมตามระยะเวลาที่ประธานศาลฎีกากำหนดไว้ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ไม่น้อยกว่า 1 ปี เมื่อครบกำหนดจะมีการประเมินผลการศึกษาอบรม ผู้ช่วยผู้พิพากษาที่ผ่านการประเมินผลการศึกษาอบรมจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาประจำศาล การศึกษาอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การศึกษาอบรมปฐมนิเทศ
2. การศึกษาอบรมการพิจารณาพิพากษาคดี
3. การศึกษาอบรมภาควิทยาการ

ผู้ช่วยผู้พิพากษาที่ได้รับการบรรจุใหม่ให้เข้ารับการศึกษอบรมปฐมนิเทศตามหลักสูตรที่กำหนดแล้ว ให้ไปรับการศึกษาอบรมการพิจารณาพิพากษาคดีในศาล ตามที่คณะกรรมการอำนวยการศึกษาอบรมกำหนด โดยการศึกษาอบรมให้กระทำ 2 รอบ โดยผู้ช่วยผู้พิพากษาที่จะผ่านการศึกษาอบรม ต้องเป็นไปตามมาตรฐานของคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ต้องเป็นบุคคลผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถ มีความรับผิดชอบ และมีอุปนิสัยความประพฤติเหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษา

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับการดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษาแล้ว เห็นว่ากว่าจะดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาจะต้องผ่านการอบรมหลายขั้นตอนและใช้ระยะเวลาเป็นปี เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ทำหน้าที่ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยในปีแรกที่เข้าทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย จะเห็นได้ว่ายังไม่ได้ผ่านการอบรมใดๆ ของสำนักงานศาลยุติธรรมก็ได้ เนื่องจากเมื่อศาลคัดเลือกผู้ประนีประนอมแล้ว ผู้ประนีประนอมก็เข้ามาทำการไกล่เกลี่ยที่ศาลได้เลย โดยที่ยังไม่ได้มีการอบรม เนื่องจากในขณะนั้นสำนักงานศาลยุติธรรมอาจยังไม่ได้เปิดหลักสูตรการอบรมผู้ประนีประนอม ทำให้ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยของศาล ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้ประสบผลสำเร็จอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษามีความเห็นว่าคุณคนที่ผ่านการคัดเลือกจากศาลต่างๆ ควรต้องผ่านการอบรมที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนเข้าปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด และหลังจากผ่านการอบรม ต้องมีการประเมินผลว่าแต่ละบุคคลควรผ่านการประเมินหรือไม่ เพื่อไปทำหน้าที่ผู้ประนีประนอมที่มีประสิทธิภาพ โดยสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้กำหนดหลักสูตรและกำหนดระยะเวลาในการอบรมให้สอดคล้องกับการทำงานหน้าที่ของผู้ประนีประนอม เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ ขั้นตอนการปฏิบัติงานของศาล เทคนิคการไกล่เกลี่ย และการวางตนที่ดีของผู้

ประนีประนอม ทั้งนี้เพื่อให้การไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพ และทำให้เกิดความศรัทธาและความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อศาลและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

3. องค์คณะของผู้ประนีประนอมในการไกล่เกลี่ย

การไกล่เกลี่ย คือ กระบวนการยุติหรือระงับข้อพิพาทด้วยความตกลงยินยอมของคู่ความเอง โดยมีบุคคลที่สามมาเป็นคนกลางคอยช่วยเหลือแนะนำเสนอแนะหาทางออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทให้คู่ความตอรองกันได้สำเร็จ

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล หมายถึง การที่ผู้ไกล่เกลี่ยทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งเป็นคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลตั้งแต่ศาลรับฟ้องจนถึงก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้กับคู่ความ เป็นการช่วยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน แต่ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความจากความสมัครใจของคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ ดังนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อใดหรือขณะอยู่ในขั้นตอนใดก็ย่อมได้

ศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2554 ข้อ (2) วรรคแรก ศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป องค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษาอย่างน้อยสองคนและต้องไม่เป็นผู้พิพากษาประจำศาลเกิน 1 คน หากในจังหวัดนั้นไม่มีศาลแขวง ให้ศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาคดีที่อยู่ในอำนาจศาลแขวง โดยองค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษาคนเดียว

ข้อ (2) วรรคสอง ศาลแขวง เป็นศาลชั้นต้นที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่เป็นความผิดเล็กน้อยและคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์พิพาทไม่สูง ทั้งนี้ เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีรวดเร็วยิ่งขึ้นและเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีและมีอำนาจทำการไต่สวนหรือมีคำสั่งใดๆ ซึ่งผู้พิพากษาคนเดียวมีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม เช่น พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกิน 300,000 บาท และพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกิน 3 ปีหรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ในกรณีที่จะลงโทษจำคุกเกิน 6 เดือน หรือปรับเกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่างเกินอัตราที่กล่าวแล้ว จะต้องให้ผู้พิพากษาอีกคนหนึ่งร่วมเป็นองค์คณะในการพิพากษาคดีด้วย

ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 หมวด 3 การไกล่เกลี่ย โดยองค์คณะผู้พิพากษา ข้อ 11 องค์คณะผู้พิพากษาอาจไกล่เกลี่ยด้วยตนเองหรือให้ผู้พิพากษาคณะหนึ่งหรือหลายคนในองค์คณะดำเนินการไกล่เกลี่ยก็ได้

และในหมวด 4 การไกล่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม ส่วนที่ 1 การแต่งตั้งผู้ประนีประนอมข้อ 12 ในกรณีที่ต้องดำเนินการไกล่เกลี่ย ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาอาจแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ ให้ผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งดำเนินการไกล่เกลี่ยตามข้อกำหนดนี้

เมื่อเปรียบเทียบข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 ข้อ 11 และข้อ 12 จะเห็นได้ว่า ข้อกำหนดดังกล่าวบัญญัติให้ผู้พิพากษาดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ โดยกำหนดให้มีผู้พิพากษาคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นองค์คณะในการดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ ส่วนการไกล่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม บัญญัติให้ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อไกล่เกลี่ยคดี โดยข้อกำหนดดังกล่าวมิได้บัญญัติในเรื่องจำนวนผู้ประนีประนอมว่าคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นองค์คณะในการดำเนินการไกล่เกลี่ย

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลถือเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง เมื่อคู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันได้ จะเป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คดีที่ยุติลงได้ด้วยการไกล่เกลี่ย มักจะไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกาต่อไป ดังนั้นในเรื่องจำนวนผู้ประนีประนอม ผู้ศึกษามีความเห็นว่าคุณประนีประนอมควรเป็นองค์คณะในการไกล่เกลี่ย คล้ายกับองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล บางคดีมีผู้พิพากษาหนึ่งคน บางคดีมีผู้พิพากษาสองคน ตามหลักเกณฑ์ของศาลยุติธรรม ซึ่งผู้ประนีประนอมหนึ่งคนอาจมีความรู้ความชำนาญด้านเดียว ถ้าเป็นกรณีคดีพิพาทมีข้อเท็จจริงในคดีหลายด้าน มีข้อขัดแย้งหลายด้าน อาจต้องใช้ผู้ประนีประนอมที่มีความรู้ความสามารถหลายด้าน เพื่อเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยคดี อีกทั้งผู้ประนีประนอมซึ่งเป็นองค์คณะยังสามารถปรึกษาหารือ ช่วยเสนอความคิดเห็น แนะนำคู่ความในการแก้ไขปัญหาได้หลายด้าน ซึ่งอาจทำให้การไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า ตามข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ.2554 ซึ่งใช้บังคับในปัจจุบันกำหนดให้มีการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อไกล่เกลี่ยคดี แต่มิได้กำหนดจำนวนผู้ประนีประนอมไว้ ควรมีการเพิ่มเติมกำหนดให้มีผู้ประนีประนอมในคดีเรื่องหนึ่งเรื่องใดมีผู้ไกล่เกลี่ยจำนวนหนึ่งคนหรือหลายคนก็ได้ เพื่อเป็นองค์คณะในการไกล่เกลี่ยคดี ทั้งนี้ต้องอยู่ในดุลพินิจของผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบว่าคดีนั้นมีข้อพิพาทยุ่งยากหลายประเด็นหรือไม่ ซึ่งอาจจะกำหนดให้คดีนั้นมีผู้ประนีประนอมเข้าทำการไกล่เกลี่ยจำนวนหนึ่งคน สองคน หรือสามคนก็ได้

หลักกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาททางแพ่ง

ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าหลักกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาททางแพ่งมา 3 ประเทศ สรุปย่อๆได้ ดังนี้คือ

1. หลักกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา หลักกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองการเปิดเผยความลับบางเรื่องในการไกล่เกลี่ย ใน Uniform Mediation Act 2001 ของสหรัฐอเมริกา เป็นบทกฎหมายที่บัญญัติเป็นข้อยกเว้นให้ผู้ที่ไกล่เกลี่ยและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเปิดเผยความลับในการไกล่เกลี่ย หากเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำที่จะก่อให้เกิดการคุกคามหรือจะก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลอื่น การวางแผนก่ออาชญากรรมหรือการกระทำที่เป็นการปกปิดอาชญากรรมต่อสิ่งที่กำลังดำเนินอยู่ การกระทำทารุณต่อเด็กหรือผู้ที่บกพร่องทางจิตใจหรือร่างกาย การกระทำทารุณ รุนแรง หรือทอดทิ้งเด็กหรือผู้ที่บกพร่องทางจิตใจหรือร่างกายรวมถึงคนชรา ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองความปลอดภัยต่อสาธารณะ ของเด็กและผู้ที่เกี่ยวข้องทางจิตใจหรือร่างกายดังกล่าวรวมไปถึงคนชราด้วย แต่กฎหมายของประเทศไทยยังไม่มีกำหนดครอบคลุมไปถึงข้อมูลเหล่านี้

2. หลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ ประเทศอังกฤษเป็นต้นแบบของระบบกฎหมาย Common Law ที่มีวิวัฒนาการการใช้กฎหมายมาช้านานแล้ว เพื่อให้ประชาชนหันมาใช้การไกล่เกลี่ยในการระงับข้อพิพาทแทนการฟ้องร้องคดีจึงออกกฎหมายในรูปแบบแรงบีบบังคับและแรงจูงใจให้ใช้การไกล่เกลี่ย และระยะเวลาการไกล่เกลี่ยรวมถึงค่าใช้จ่ายในการไกล่เกลี่ยอย่างชัดเจน ซึ่งหากนำมาใช้ในประเทศไทยได้ น่าจะเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าระบบการไกล่เกลี่ยของเราอย่างมาก

3. หลักกฎหมายของประเทศสิงคโปร์ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายของประเทศสิงคโปร์ซึ่งช่วยลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างมากจากรัฐบาล โดยรัฐบาลมีเป้าหมายให้ประเทศสิงคโปร์เป็นศูนย์กลาง (Hub) ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ นอกจากนี้กระบวนการดังกล่าวยังได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากจากประชาชนเพราะประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายมากกว่าการฟ้องศาล จะเห็นได้ว่าประเทศเล็กๆอย่างสิงคโปร์ให้ความสำคัญกับระบบการไกล่เกลี่ยเป็นอย่างมาก

ดังนั้นหากประเทศไทยต้องการที่จะพัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยให้ทัดเทียมกับต่างประเทศตามที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอมานี้ คงจะต้องแก้กฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันหลายๆจุด ซึ่งคงจะต้องใช้บุคลากรทางกฎหมายเป็นจำนวนมากและต้องใช้เวลาในการศึกษาถึงข้อดีและข้อเสียกันอีกพอสมควร

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาเห็นว่า การไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทในศาลยุติธรรมที่ีระบบหนึ่ง และผู้ประนีประนอมมีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือ และส่งเสริม ให้คู่ความสามารถตกลงกันได้ ทั้งนี้ กระบวนการสรรหาผู้ประนีประนอมและข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ยควรได้รับการแก้ไขบางประการ ซึ่งหากได้รับการแก้ไขและพัฒนาให้ดีขึ้น จะทำให้ผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรมมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะดังนี้

1. ควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 หมวด 7 ทะเบียนผู้ประนีประนอม ส่วนที่ 1 การขึ้นทะเบียน ข้อ 51 ผู้ขอขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอมต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ (1) มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปีบริบูรณ์

ผู้ศึกษาเห็นว่า สำนักงานศาลยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลควรเสนอให้มีการแก้ไขในส่วนที่ 1 การขึ้นทะเบียน ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 ในข้อ 51 (1) ว่า “มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์”

หากมีการแก้ไขในประเด็นดังกล่าว ผู้ศึกษามีความเห็นว่าสำนักงานศาลจะได้บุคคลที่เข้ามาทำหน้าที่ผู้ประนีประนอมมีวิวุฒิที่เหมาะสม มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับ มีความเป็นผู้นำที่ดี มีประสบการณ์ในการทำงานหลายปี มีวิสัยทัศน์ที่ดี สามารถวิเคราะห์สถานการณ์และเสนอแนะทางออกให้แก่คู่กรณีได้ ซึ่งจะทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ควรแก้ไขเพิ่มเติมในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ในเรื่องการอบรมผู้ประนีประนอมก่อนเข้าทำหน้าที่

ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 หมวด 7 ทะเบียนผู้ประนีประนอม ส่วนที่ 1 การขึ้นทะเบียน ข้อ 51 ผู้ขอขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอมต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ (3) เป็นผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรเทคนิคหรือวิธีการไกล่เกลี่ยที่สำนักงานศาลยุติธรรมจัดหรือรับรอง

ผู้ศึกษาเห็นว่า สำนักงานศาลยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล ควรเสนอให้มีการแก้ไขในส่วนที่ 1 การขึ้นทะเบียน ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 ในข้อ 51 (3) ว่า “ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรเทคนิคหรือวิธีการไกล่เกลี่ยที่สำนักงานศาลยุติธรรมจัดหรือรับรองก่อนเข้าปฏิบัติหน้าที่ ไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง”

โดยสำนักงานศาลยุติธรรมควรกำหนดให้มีการอบรมหลักสูตรเทคนิคหรือวิธีการไกล่เกลี่ยเป็นประจำทุกปี ปีละ 2 ครั้ง และกำหนดให้มีการอบรมไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง โดยเชิญผู้ที่มีความรู้

ความสามารถ มีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยมาช่วยกำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และเป็นผู้บรรยายให้ความรู้แก่ผู้ประนีประนอม มีการกำหนดหัวข้อที่อบรมอย่างชัดเจน เช่น ความรู้ด้านกฎหมาย เทคนิคการไกล่เกลี่ย คุณธรรมและจริยธรรมของผู้ประนีประนอม ความซื่อสัตย์สุจริต และข้อกำหนดหรือระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประนีประนอมยอมความในศาล ทั้งนี้เพื่อให้การไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ควรเพิ่มเติมในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย เกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย

ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 หมวด 4 การไกล่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม ส่วนที่ 1 การแต่งตั้งผู้ประนีประนอม ข้อ 12 ในกรณีที่ต้องดำเนินการไกล่เกลี่ย ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาอาจแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ ให้ผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งดำเนินการไกล่เกลี่ยตามข้อกำหนดนี้

ผู้ศึกษาเห็นว่า สำนักงานศาลยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลควรเสนอให้มีการเพิ่มเติม หมวดที่ 4 การไกล่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม ส่วนที่ 1 การแต่งตั้งผู้ประนีประนอม ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 โดยเพิ่มเติมในส่วนเกี่ยวกับจำนวนผู้ประนีประนอม ข้อ 12 ว่า “ในกรณีที่ต้องดำเนินการไกล่เกลี่ย ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาอาจแต่งตั้งผู้ประนีประนอมหนึ่งคนหรือหลายคนแล้วแต่กรณี เพื่อช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ ให้ผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งดำเนินการไกล่เกลี่ยตามข้อกำหนดนี้”

การกำหนดให้องค์คณะผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในบางคดีมีจำนวนผู้ประนีประนอมมากกว่าหนึ่งคน จะมีผลดีในกรณีข้อพิพาทในคดีมีความยุ่งยากและต้องใช้ความรู้ความชำนาญของผู้ประนีประนอมในหลากหลายวิชาการ และเพื่อให้ร่วมกันกำหนดแนวทางการไกล่เกลี่ยให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กาญจนา ปาณะสิทธิ์. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์, สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2551.

คณินิจ แซ่เฮง, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในลิงคโพร [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

Khanuengnit.blogspot.com/2016/05/blog-post.html [19 มีนาคม 2560].

คมวัชร เอียงอ่อง. **ภาวะผู้นำของผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอม** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก

<https://F.bloggang.com/m/viewblog.php?id=drcomkrub&group=7> [5 สิงหาคม 2560].

โชติช่วง ทังวงศ์. **การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555.

นพพร โพธิ์รังสิยากร. **การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม 2555.

แนวปฏิบัติในการสรรหาและคัดเลือกผู้ประนีประนอม [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.adro.coj.go.th> [19 มีนาคม 2561].

บริษัท สำนักงานจรรยาบรรณและการบัญชี จำกัด. **ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่ง** [ออนไลน์].

เข้าถึงได้จาก: www.jarataccountingandlaw.com/index.php?lay=article&ld...4 [19 มีนาคม 2561].

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

[www.royin.go.th/dictionary/indese.ptp\[20 ตุลาคม 2559\]](http://www.royin.go.th/dictionary/indese.ptp[20 ตุลาคม 2559]).

ไพโรจน์ วายุภาพ. **คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2551.

ภัสวรรณ อุซพงษ์อมร. **หลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายปกครองไทย. วารสารการเมืองการปกครอง 7, 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2560): 163.**

ภาณุ รั้งสีสหัส. **เทคนิค จิตวิทยาและการสื่อสาร สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม 2556.

วรนาрі สิงห์โต. **หลักสุจริตกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.stou.ac.th/schools/slw/upload/ex40701-1.pdf> [7 สิงหาคม 2560].

ศุภณัฐ สัตยาภินันท์. **ประสิทธิผลการบริหารงานระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลยุติธรรมตามหลักธรรมาภิบาล. วารสารบัณฑิตศึกษา 8, 3 (กันยายน - ธันวาคม 2557): 139 - 143.**

ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม. **ประมวลจริยธรรมผู้ประนีประนอม** กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส, 2555.

สมชัย ฑีฆาอุตมากร. **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 เอกเทศสัญญา เล่ม 2.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พลสยาม พรินติ้ง (ประเทศไทย), 2553.

สรวิศ ลิ้มปริงซี่. **การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555.

_____. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลประเทศอังกฤษ อนุญาโตตุลาการและการระงับข้อพิพาท [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: gwww.elib.coj.go.th/Article/49_9_6.pdf [7 พฤศจิกายน 2560].

สุทัศน์ สวงนปรารค์ มนต์ชัย ชนินทรลีลา สมนึก ลี้มเทียมเจริญ, วิทยาลัยการปกครอง, กระบวนการยุติธรรมทางแพ่งและวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคโดยสังเขป [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: www.iadopa.org/KM2577/laws [19 มีนาคม 2560].

สำนักงานสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง. คู่มือการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อสาารักษาดินแดน, 2524.

สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานการวิจัย เรื่อง การประเมินผลโครงการนำร่องเพื่อเสริมสร้างกระบวนการปฏิบัติงานและเพิ่มศักยภาพอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน (อ.ก.ช.), ดำเนินการวิจัยโดย สถาบันวิจัยมหาวิทาลัยรามคำแหง. สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม : ศูนย์ฝึกอบรมและเผยแพร่การระงับข้อพิพาททางเลือก, 2553.

_____. ประมวลจริยธรรมผู้ประนีประนอม. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555.

สำนักงานสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง. คู่มือการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อสาารักษาดินแดน, 2524.

หนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์. คดีในศาลจังหวัดมินบุรี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.matichon.co.th/news/155131> [23 มีนาคม 2561].

ห้องสมุดบ้านจอมยุทธ [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<https://www.baanjomjut.com/library/ethics/01.html>. [1 สิงหาคม 2560].

Uniform Mediation Act [online], Available from :

<http://www.mediate.com/articles/umafinalstyled.cfm> [10 August 2560].

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.

ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการศึกษาอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา พ.ศ.2544
ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ.2554.